

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Димитър Веселинов,
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

на дисертационен труд за придобиване на научна степен „доктор на науките“ в научна област 1. Педагогически науки, професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по (Методика на обучението по български език), на тема *„Речевите жанрове в продължаващото обучение на учителите по езиковите дисциплини“* с автор проф. д-р Росица Александрова Пенкова, преподавател в Департамента за информация и усъвършенстване на учители (ДИУУ) към Софийския университет „Св. Климент Охридски“

1. Предмет на рецензиране

Със заповед №РД 38-268 от 27 април 2018 г. на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема *„Речевите жанрове в продължаващото обучение на учителите по езиковите дисциплини“* за придобиване на научната степен „доктор на науките“ в област на висше образование 1. Педагогически науки; професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по...; наименование на научната специалност: Методика на обучението по български език. Автор на дисертационния труд е **проф. д-р Росица Пенкова** – катедра „Хуманитарно образование“, Департамент за информация и усъвършенстване на учители на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Депозираният труд на проф. д-р Росица Пенкова е изготвен съобразно изискванията на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и е съобразен със законовата рамка на съответните нормативни актове. Той е подготвен самостоятелно от авторката и не повтаря темата и съдържанието на труда, за който колежата Росица Пенкова е получила образователната и научна степен „доктор“. Трудът не повтаря и проблематиката на хабилитационния ѝ труд,

представен в конкурса за „професор“ на тема „Интензивно обучение по български език. Теоретични и практически аспекти на образователното взаимодействие в българските общности в чужбина“ (2013 г.).

2. Кратки биографични данни за авторката

Проф. д-р Росица Пенкова е преподавател по методика на обучението по български език в СУ „Св. Климент Охридски“ – Департамент за информация и усъвършенстване на учители (ДИУУ). Ръководител е на квалификационни програми за педагогически специалисти, както и на курсове за подготовка на учители по български език и литература за придобиване на професионално-квалификационни степени (от пета до първа). Понастоящем е директор на ДИУУ. В административната си дейност се отличава с коректност.

След успешна публична защита през 1989 г. става доктор по педагогика (методика на обучението по български език), като впоследствие последователно придобива академичните длъжности „доцент“ (2000 г.) и „професор“ (2013 г.).

Научните ѝ интереси са в областта на лингводидактиката, стилистиката, лингвистиката на текста, социолингвистиката. Има опит в теорията и практиката на оценяването в образованието, както и в обучението на ученици билингви.

Преподавала е по методика на българския език в Университета в Будапеща (Унгария) и в Педагогическия институт в Бердянск (Украйна).

Автор е на над 120 публикации – монографии, студии, статии и научни съобщения по въпроси на езиковото образование; има издадени книги с тестови задачи по български език, учебници и учебни помагала у нас и в чужбина.

Работи по национални и международни проекти в областта на образованието. Участва с научни доклади в национални и международни конференции (в Унгария, Турция, Украйна, Гърция, Великобритания, Норвегия, Дания, Германия и др.).

Научен ръководител е на докторанти, успешно защитили образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по (Методика на обучението по български език). В момента е научен

консултант на един докторант на самостоятелна подготовка, има и участие в съръководство на докторант.

Член е на Борда на международната организация BASOPED (Балканско общество по педагогика и образование), както и на Съюза на учените в България, секция „Педагогика и психология“ и на нейното ръководство. Член е на редколегията на сп. „Стратегии“ (МОН), на „i-Продължаващо образование“ (ДИУУ). както и на сп. „Настава и възпитанье“, издавано в Белград.

3. Актуалност на тематиката и познаване на проблема

В българската образователна политика все по-определено се очертава необходимостта от научно обосноваване на продължаващата квалификация на педагогическите специалисти. Обучението на учителите по езиковите дисциплини търси своите решения. Авторката на настоящия дисертационен труд умее да изтъкне актуалността на проблема и необходимостта от решаването му. Стремешът ѝ е да използва възможностите на речевите жанрове за усъвършенстване на комуникативната компетентност на учителите, както и да потърси методически решения за подобряване на работата на учителите за развиване на комуникативните компетентности на учениците. Направеният теоретичен анализ е индикация за последователно търсене на солидна научна основа и за разгръщане на научна логика, която е намерила адекватно отражение в структурата на дисертационния труд. Като обективно представя същността на понятията, с които оперира, Росица Пенкова изразява и своето лично отношение. Самостоятелната позиция личи, когато тя умело се ориентира сред различните мнения, предлагайки своята гледна точка.

4. Методика на изследването

Авторката умее да разгърне и да обоснове замисъла на своето изследване още в уводната част. Обектно-предметната област, целта, задачите и хипотезата се схващат като единна логическа цялост, не остават отделен конструкт, а са много ясно сведени до дейности с конкретен набор от понятия. Всяка изследователска

задача се свързва с конкретни методи и процедури. Така избраната методика на изследване позволява да се постигне поставената цел и да се получи адекватен отговор на задачите, решавани в дисертационния труд.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Представеният дисертационен труд на проф. д-р Росица Пенкова на тема „Речевите жанрове в продължаващото обучение на учителите по езиковите дисциплини“ съдържа 657 стандартни страници, от които 377 – основен текст и 280 страници – приложения. Проучени са авторитетни литературни източници, като в списъка на литературата са включени 205 заглавия, от които 131 – на кирилица и 74 – на латиница.

Трудът е резултат от авторово многогодишно изследване на съвременното състояние на продължаващото образование. Обхваната е педагогическа и лингводидактическа теория и практика в национален и международен план. Проучени са стратегически документи, свързани с квалификацията на учителите. Обоснована е методическа система за работа с речеви жанрове в продължаващото обучение на педагогическите специалисти, като акцент се поставя върху продължаващата квалификация на учителите по езиковите дисциплини.

Дисертационният труд е структуриран в увод, три глави, заключение, литература и приложения. След всяка глава се формулират изводи.

В първата глава са изяснени теоретичните основи на разглеждания проблем, като се изследват лингвометодически аспекти на научни, медийни и официално-делови жанрове. Като има предвид основната концепция на труда, авторката ориентира анализа към потребностите на учителите и възможностите им за общуване в научната, медийната и официално-деловата сфера на действителността. В контекста на теоретичното осмисляне на спецификите на речевите жанрове се открояват възможности за разработване и прилагане на квалификационни програми за обучение на учители по езиковите дисциплини и на други педагогически специалисти, които се интересуват от тази проблематика. Целесъобразно акцентът

се поставя върху академичните жанрове, тъй като те имат значение за дейността на учителите при защита на писмени разработки за придобиване на професионално-квалификационни степени, както и при участието им в научни и научно-практически конференции. Данните от частични изследвания във връзка с участието на учителите в медийната сфера и създаването на делови текстове потвърждават изводите, свързани с изграждане на цялостна концепция за системата на работа върху речеви жанрове, която да се осъществява в продължаващото обучение на учителите. Особено ценни за практиката са изготвените въз основа на теоретичния анализ обучителни материали за квалификационни курсове, които са представени в *Приложение 1* на дисертационния труд.

Основен акцент в разработката е изграждането на концептуално нова методическа система, чиито параметри са логично и мотивирано представени във втора глава на настоящия докторат. Системата се обосновава в контекста на основополагащи идеи от общоевропейски политики и европейски квалификационни практики, както и на нови елементи в квалификационната политика на Министерството на образованието и науката (МОН). В системата се включват тематични курсове за професионална квалификация, както и квалификационна програма за придобиване на професионално-квалификационните степени (ПКС) от учители по езиковите дисциплини. Новаторска по своята същност е идеята тематичните курсове да се организират като: 1) тематични курсове, основани на взаимодействието между езиковите учебни предмети в средното училище; 2) тематични курсове, основани на интегрални взаимодействия между различни учебни дисциплини, изучавани в средното училище, като в основата на тематичното разпределение се поставят речевите жанрове. В учебното съдържание за продължаваща квалификация се включват знания и умения, свързани с особеностите на научните, медийните и официално-деловите жанрове. Целите са ориентирани както към методическата подготовка на учителите за развиване на комуникативните умения на учениците, така и по посока на усъвършенстване на комуникативната компетентност на учителите. Целесъобразно квалификационната

програма за придобиване на ПКС от учители по езиковите дисциплини е разработена, съобразно със спецификата на всяка професионално-квалификационна степен, като за по-ниските степени в учебното съдържание се подбират знания и умения, които са свързани с учебно-възпитателния процес по езиковите дисциплини в средното училище, а за по-високите е необходимо учителите да усъвършенстват комуникативните си умения за възприемане и създаване на научни текстове в различен жанр.

В трета глава се представят резултати от констатиращи изследвания, в основата на които стои разбирането, че продължаващата квалификация на учителите е пряко свързана с тяхната мотивация за работа и нагласа да усъвършенстват професионалната си компетентност. Ефективността на приложената методика за работа с речеви жанрове в продължаващото обучение на учителите се проверява чрез експериментално обучение по квалификационни програми за учители по български език и литература и по чужд език, основани на взаимодействието между езиковите дисциплини в училище. Анализът на ефекта от прилагането на квалификационни програми се извършва по 4-степенна скала. Авторите са инструменти за оценка на ефективността от обучението по всяка от четирите степени. Използват се и статистически методи, за да се докаже напредък и статистически значимо различие на резултатите преди осъществяване на квалификационната програма и след обучението. Чрез разработения и приложен механизъм за оценяване качеството на квалификационните форми изследването може да послужи при създаване на механизъм за оценяване на квалификационните форми, чрез който да се осъществява мониторинг на цялостната квалификационна дейност в страната. Тази особеност на депозирания труд очертава бъдещи насоки за изследване в продължаващата квалификация на учителите по български език и литература и по чужд език.

6. Приноси

В края на работата си Росица Пенкова обобщава приносните моменти в дисертационния труд, като според моето виждане те са безспорни. В теоретичен план се свързват с обобщаването на някои лингвометодически характеристики на речевите жанрове, въз основа на които да се определи съдържанието на квалификационните програми в продължаващото обучение на учителите. Концептуално нова е разработената методическа система за работа върху речевите жанрове в продължаващото обучение на учителите. Практическа значимост на труда се определя от възможността те да се използват при съставяне и усъвършенстване на учебни програми за продължаващо обучение на учители, както и да послужат за вземане на управленски решения в средното образование и за усъвършенстване на квалификационната практика.

Формулираните приноси и получените резултати са лична заслуга на авторката на дисертационния труд и очертават ново направление в научните търсения.

7. Публикации по дисертационния труд

По темата на дисертационния труд има достатъчен брой отпечатани публикации. В научните статии се отразяват резултати на дисертацията, като се започне от първите изследвания по темата на **дисертационния труд**: във връзка с въпроси на квалификацията и оценяването на учителите, както и с възможностите за взаимодействие между езиковите дисциплини в средното училище. И макар някои от представените публикации да са в съавторство, може да се установи, че те са свързани с научни изследвания, на които Росица Пенкова е ръководител (вижда се от справката за научните проекти).

8. Автореферат

Авторефератът е разработен според изискванията, отразява основните резултати, постигнати в дисертацията. Дава достатъчно обширна информация за

същността на изследването, тъй като е разгърнат в рамките на 57 страници. Приносните моменти, посочени в края, са коректно формулирани и отговарят на действителното положение.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ). Трудът показва, че дисертантът проф. д-р Росица Пенкова притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научната специалност методика на обучението по български език, като демонстрира качества и умения за провеждане на изследвания с получаване на оригинални и значими научни приноси. В този контекст убедено давам своята *положителна оценка* за проведеното изследване, представено в дисертационния труд и автореферата, и *предлагам на почитаемото научно жури да присъди научната степен „доктор на науките“* на проф. д-р Росица Пенкова в област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление: 1.3. Педагогика на обучението по.... (Методика на обучението по български език).

16.07.2018 г.
София

Рецензент:
(проф. дфн Димитър Веселинов)